

EL MONASTIL

UNA MILENARIA CIUDAD EN LAS AFUERAS DE ELDA

UNA MIL·LENNÀRIA CIUTAT ALS AFORES D'ELDA

A MILLENIAL TOWN IN THE OUTSKIRTS OF ELDA

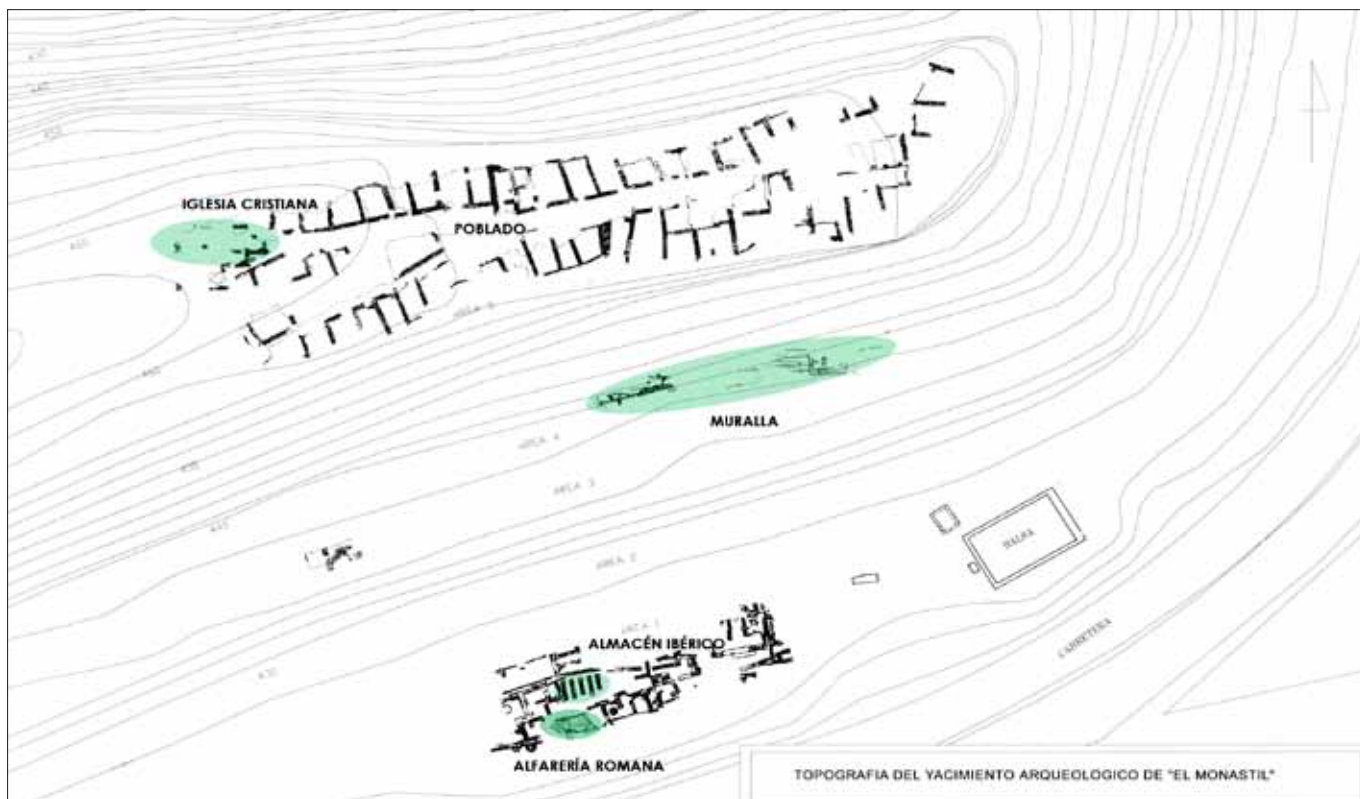

El yacimiento arqueológico El Monastil (Bien de Interés Cultural), de titularidad municipal, es uno de los elementos más representativos y ricos del patrimonio histórico de Elda. Está situado en la partida rural del mismo nombre, emplazada en las estribaciones orientales de la sierra de la Torreta. Rodeado por el río Vinalopó, ocupa una extensión aproximada de 3,5 hectáreas. El acceso principal se realiza por la ladera meridional, conectada a la entrada norte (Elda-Hospital) desde la autovía A-31 (Madrid-Alicante).

El jaciment arqueològic El Monastil (Bé d'Interés Cultural), de titularitat municipal, és un dels elements més representatius i rics del patrimoni històric d'Elda. Es troba situat en la partida rural del mateix nom, emplaçada en els estreps orientals de la serra de la Torreta. Rodejat pel riu Vinalopó, ocupa una extensió aproximada de 3,5 hectàrees. L'accés principal es realitza pel vessant meridional, connectat a l'entrada nord (Elda-Hospital) des de l'autovia A-31 (Madrid-Alacant).

The archaeological site called El Monastil (declared officially as a preserved cultural heritage), property of Elda's municipality, is one of the most representative and rich elements of our local heritage.

El Monastil rural area is located in the east part of La Torreta mountain range, surrounded by river Vinalopó, which extends for approximately 3.5 hectares. It can be reached from the southern hillside connected to the A-31 Madrid-Alicante highway through Elda's north road exit called Elda-Hospital.

Plano general de El Monastil con indicación de los hitos más destacados.

Plànol general d'El Monastil amb indicació de les fites més destacades.

General Plan of El Monastil indicating the most prominent landmarks.

El Monastil, tres milenios de historia

En conjunto, la ocupación de este asentamiento—entre los 420 y 460 metros sobre el nivel del mar- se fecha entre finales del tercer milenio a. C. (Calcolítico) y la época almohade (siglo XIII), con un especial desarrollo entre la época ibérica y el período altomedieval. Asentamiento de la Edad del Bronce, enclave orientalizante y *oppidum* ibérico, se vincula en época romana a la *mansio Ad Ello* del Itinerario de Antonino, y, posteriormente, a la debatida sede episcopal de *Elo* de los textos conciliares toledanos del período visigodo, iniciando su ocaso y abandono definitivo durante la época islámica.

La mayor parte de los vestigios del yacimiento se sitúan en la parte alta—donde, hasta el momento, se conocen más de 70 departamentos excavados-, y en las cuatro terrazas de su ladera sur. Destacan los restos de un almacén de época ibérica (siglos V-IV a. C.) y de una muralla que fortificó el acceso al *oppidum* ibérico (siglos III-II a. C.). Desde fines del siglo II hasta el cambio de era pudo tener su actividad el llamado taller del “maestro del Monastil”, manufacturando llamativas cerámicas ibéricas pintadas del conocido estilo Elche-Archena. Sobresalen, además, los vestigios de una alfarería de época romana tardorrepública e inicios del período imperial (siglos I a. C.-I d. C.), y de una iglesia cristiana de los períodos bizantino y visigodo (siglos VI-VII d. C.). Esta iglesia fue posiblemente reconvertida en un *monasterium*, que a su vez pudo ser utilizado, en época islámica, como *al-munastir*. Esta denominación ha perma-

El Monastil, tres mil·lennis d'història

En conjunt, l'ocupació d'aquest assentament—entre els 420 i 460 metres sobre el nivell del mar- es data entre finals del tercer mil·lenni a. C. (calcolític) i l'època almohade (segle XIII), amb un especial desenvolupament entre l'època ibèrica i l'alta edat mitjana. Assentament de l'edat del bronze, enclavament orientaltzant i *oppidum* ibèric, es vincula en època romana a la *mansio Ad Ello* de l'Itinerari d'Antoní i, posteriorment, a la debatida seu episcopal d'*Elo* dels texts conciliaris toledans del període visigot, iniciant el seu ocàs i abandon definitiu durant l'època islàmica.

La major part dels vestigis del jaciment es situen en la part alta -on, fins al moment, es coneixen més de 70 departaments excavats-, i en les quatre terrasses del vessant sud. Destaquen les restes d'un magatzem d'època ibèrica (segles V-IV a. C.) i d'una muralla que va fortificar l'accés a l'*oppidum* ibèric (segles III-II a. C.). Des de finals del segle II fins el canvi d'era possiblement va estar actiu el conegut com taller del “mestre del Monastil”, fabricant notables ceràmiques ibèriques pintades de l'estil Elx-Archena. Destaquen, a més, els vestigis d'una terrisseria d'època romana tardo-republicana i dels inicis del període imperial (segles I a. C.-I d. C.), i d'una església cristiana dels períodes bizantí i visigot (segles VI-VII d. C.). Aquesta església va ser possiblement reconvertida en un *monasterium*, que potser fou utilitzat, en època islàmica, com a *al-munastir*. Aquesta denominació ha romàs substancialment en l'actual nom de la partida i del jaciment arqueològic.

El Monastil, three thousand years of history

The settlement - between 420 and 460 metres above sea level - was occupied between the end of the third millenium B.C. and the Almohad period in the 13th century, having special importance between the Iberian and the early medieval periods. The Bronze Age settlement, oriental-like enclave and Iberian oppidum, was in Roman times associated to a pilgrim community and to Antonino's route *Mansio Ad Ello*, and, later, to the controversial episcopal headquarters of *Elo* according to Toledo's church council texts from the Visigoth period, which started its decline and eventual leave in Islamic times.

Most of the remains are situated in the upper part—where, up to now, there have been more than 70 excavated rooms—and in the four terraces at the south slope. We can stand out the remainders of an Iberian storeroom from the 5th or 4th centuries BC and a fortified access wall to the Iberian *oppidum* dating from the 3rd or 2nd centuries BC. From the turn of the 2nd century till the beginning of the new era there may have been a workshop called “El Monastil master” where outstanding Iberian ceramics of the well-known Elche-Archena style were made. Furthermore, we can remark pieces of Roman pottery from the late Republican and early Empire period (between the 1st century BC and the 1st century AC) and a Christian Church from the Byzantine and Visigoth periods (6th and 7th centuries AC). This church was probably turned into a monastery (*monasterium*) which may have also been used in the Islamic period for religious

Vista aérea del templo cristiano de El Monastil, situado en la parte más elevada del yacimiento.

Vista aèria del temple cristià d'El Monastil, situat en la part més elevada del jaciment.

Aerial view of the Christian church at El Monastil located in the highest part of the site.

necido sustancialmente en el actual nombre de la partida y del yacimiento arqueológico.

A lo largo de su historia, El Monastil ha mantenido una constante posición central a caballo entre las cuencas media y alta del Vinalopó, privilegiado por la presencia del río Vinalopó –tal vez el *Alebus* mencionado por el poeta latino Avieno en su *Ora Maritima*-. El lugar fue, pues, sitio estratégico para controlar el principal paso natural del valle de Elda, camino entre la Meseta, Andalucía oriental y la costa mediterránea, lugar de tránsito de ejércitos, comerciantes, viajeros, artesanos y, en definitiva, de ideas, culturas y tradiciones diversas.

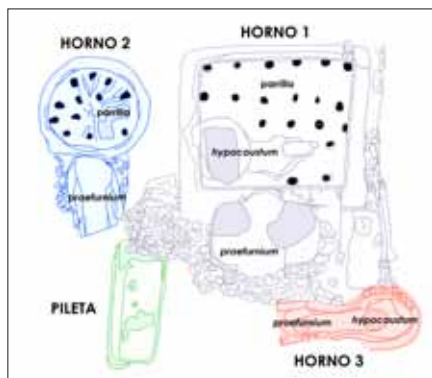
Al llarg de la seua història, El Monastil ha mantingut una constant posició central a cavall entre el Vinalopó Mitjà i l'Alt Vinalopó, privilegiat per la presència del riu Vinalopó –potser l'*Alebus* mencionat pel poeta Aviè en la seua *Ora Maritima*-. El lloc va ser, per tant, estratègic per tal de controlar el principal pas natural de la vall d'Elda, camí entre la Meseta, Andalusia oriental i la costa mediterrània, lloc de trànsit d'exèrcits, comerciants, viatgers, artesans i, en definitiva, d'idees, cultures i tradicions diverses.

purposes as *al-munastir*. This last name is the one which has etymologically evolved to the present designation of the geographical area and the archaeological site.

Along its history, El Monastil has kept an invariable central position half way from the middle and high river Vinalopó basins, taking profit from it – It is perhaps the referred river *Alebus* in the Latin poet Avieno's *Ora Maritima* –. That place was, thus, a strategic placement in order to control the natural pass through the valley into the Meseta, Eastern Andalusia and the Mediterranean coast, a frequent route for the army, traders and merchants, travellers, artisans, and consequently a crossroad for ideas, culture and different traditions.

La alfarería romana de El Monastil

En el área extramuros situada al sur del poblado se han identificado significativos testimonios de una importante actividad artesanal, a 200 metros del río Vinalopó. Entre ellos, destacan tres hornos cerámicos romanos. El horno 1, de mayores dimensiones, muestra una planta de tendencia cuadrangular, mientras que los hornos 2 y 3, de menor capacidad, poseen un perfil circular.

Planta general de los tres hornos cerámicos y una pileta anexa, con indicación de sus partes fundamentales.

Planta general dels tres forns ceràmics i una pica annexa, amb indicació de les seues parts fonamentals.

General plan of the three kilns and an attached sink, indicating its essential parts.

Estos tres hornos formaron parte de una alfarería (*figlina*) que estuvo en funcionamiento durante varias décadas entre el tercer cuarto del siglo I a. C. y el primer cuarto del siglo I d. C., período que coincide, a grandes rasgos, con el final de las Guerras Civiles y de la República en Roma, y con el inicio del Imperio, representado por el principado de Augusto y los primeros años del emperador Tiberio.

La terrisseria romana d'El Monastil

En l'àrea extramurs situada al sud del poblado s'han identificat significatius testimonis d'una important activitat artesanal, a 200 metres del riu Vinalopó. Entre ells, destaquen tres forns ceràmics romans. El forn 1, de majors dimensions, mostra una planta de tendència quadrangular, mentre que els forns 2 i 3, de menor capacitat, presenten un perfil circular.

Aquestos tres forns van formar part d'una terrisseria (*figlina*) que va estar en funcionament al llarg de varies dècades entre el tercer quart del segle I a. C. i el primer quart del segle I d. C., període que coincideix, a grans trets, amb el final de les guerres civil i de la República romana, i amb l'inici de l'imperi, representat pel principat d'August i els primers anys de l'emperador Tiberi.

Roman pottery in El Monastil

Out of the town, in the south part of the settlement, at a distance of approximately 200 m. from the river, some outstanding evidence of hand-crafted activities have been found. Among the remains found, there are three Roman pottery kilns. The first and biggest of all is square, while the second and third ones are smaller and circular.

These three kilns were part of a potter's workshop (*figlina*) which was in running order for decades between the third quarter of the 1st century BC and the first quarter of the 1st century AC, that is to say, from the time of the latest Civil Wars and the end of the republican period in Rome, until the beginning of Augustus and Tiberius Empires.

Vista del horno 1 desde el sur. En primer plano pueden observarse la boca de alimentación de combustible (*praefurnium*), la parrilla, así como el muro de soporte de la parrilla (*spina*), la cámara de combustión (*hypocaustum*) y parte de la cámara de cocción (*laboratorium*), parcialmente restituida con ladrillos en sus muros norte, este y oeste. La cubierta de este horno pudo estar formada por columnas de vasijas y fragmentos cerámicos imbricados, recubiertos por argamasa a base de arcilla.

Vista del forn 1 des del sud. En primer pla hom pot observar la boca d'alimentació de combustible (*praefurnium*), la graella, així com el mur de suport de la graella (*spina*), la càmera de combustió (*hypocaustum*) i part de la càmera de cocció (*laboratorium*), parcialment restituida amb maons en els seus murs nord, est i oest.

La coberta d'aquest forn potser va estar formada per columnes de vasos i fragments ceràmics imbricats, recoberts per argamassa a base d'argila.

View of kiln1 from the south. In the foreground we can see the combustible opening (*praefurnium*), the grill and the grid supporting wall (*spina*), the combustion chamber (*hypocaustum*), part of the baking chamber (*laboratorium*) and the walls in the north, east and west partially restored. The kiln roof could be formed by columns of pottery and ceramic fragments overlapped, covered by clay-based mortar.

Vista del horno circular (horno 3) desde el oeste. Se observa el *praefurnium*, el *hypocaustum* y parte de la parrilla restituida en el proceso de restauración.

Vista del forn 3 des de l'oest. S'observa el *praefurnium*, l'*hypocaustum* i part de la graella restituida en el procés de restauració.

Circular view of kiln 3 from the west. We can observe the *praefurnium*, the *hypocaustum* and part of the restored grid in the restoration process.

Vista del horno circular (horno 2) desde el sur. Pueden observarse claramente el *praefurnium*, el *hypocaustum* y el pilar de soporte de la parrilla.

Vista del forn 2 des del sud. Hom pot observar clarament el *praefurnium*, l'*hypocaustum* i el pilar de suport de la graella.

Circular view of kiln 2 from the south. The *praefurnium*, the *hypocaustum* and the support column of the grid can be clearly seen.

Vista de la pileta desde el sur, tras su consolidación, restauración y colocación de grava protectora.

Vista de la pica des del sud, després de la consolidació, restauració i col·locació de la grava protectora.

View of the pool from the south after consolidation, restoration and placement of protective gravel.

suelo, y separada, a su vez, de la cámara de cocción (*laboratorium*) por un piso o superficie horizontal (parrilla), perforada por orificios o toberas que comunicaban ambas cámaras y permitían regular la temperatura de cocción de la carga.

El funcionament dels forns ceràmics

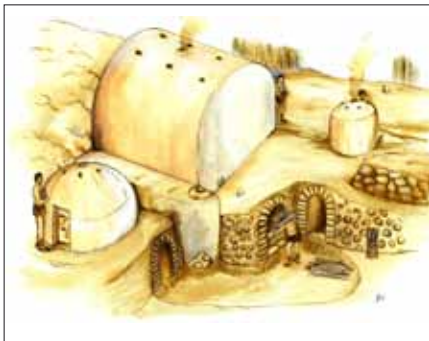
Els forns ceràmics romans d'El Monastil mostren les característiques habituals d'aquest tipus d'infraestructura terrissera. Es tracta de forns de convecció i tir vertical directe, compostos per una boca d'alimentació del combustible (*praefurnium*), que comunica amb la càmera de cocció (*hypocaustum*), excavada en terra, i separada de la càmera de coccio (*laboratorium*) per un sòl o superfície horitzontal (parrilla), perforada per orificis o toveres que comunicaven totes dues càmeres i permetien regular la temperatura de coccio de la càrrega.

The operation of the pottery kilns

These kilns at El Monastil show the usual features of their kind. They are convection kilns with a vertical chimney. The opening for combustible (*praefurnium*) is connected to the combustion chamber (*hypocaustum*), dug up and separated from the baking chamber (*laboratorium*) by a different horizontal level (grill), pierced with vents which combined both chambers and made it possible to adjust the baking temperature.

El funcionamiento de los hornos cerámicos

Los hornos cerámicos romanos de El Monastil muestran las características habituales de este tipo de infraestructura alfarera. Se trata de hornos de convección y tiro vertical directo, compuestos por una boca de alimentación del combustible (*praefurnium*), que comunica con la cámara de combustión (*hypocaustum*), excavada en el

Perspectiva isomètrica, desde el suroeste, con una recreación del trabajo en los hornos de la alfarería romana de El Monastil en los primeros años del siglo I d. C.

Perspectiva isomètrica, des del sud-oest, amb una recreació del treball als forns de la terrisseria romana d'El Monastil als primers anys del segle I d. C.

Isometric view from the southwest, with a recreation of the work in the Roman pottery kilns at El Monastil in the early years of the first century A. D.

Los materiales usados para la construcción de los hornos forman parte de la llamada *Arquitectura de la tierra*, fundamentalmente adobes, tapial, ladrillos, tierra y restos cerámicos. La cubierta de la cámara de cocción, a base de materiales ligeros, podía ser fija –normalmente, abovedada-, efímera o, en muchos casos, inexistente. En este último caso, el *laboratorium* estaba formado por la propia hornada, cubierta o protegida por desechos de otras cocciones y diversos tipos de materiales.

Els materials utilitzats per a la construcció dels forns formen part de l'anomenada *arquitectura de la terra*, fonamentalment toves, tàpia, maons, terra i restes ceràmiques. La coberta de la càmera de cocció, a base de materials lleugers, podia ser fixa -normalment amb volta-, efímera o, en molts casos, inexistent. En aquest últim cas, el *laboratorium* estava format per la pròpia fornada,

coberta o protegida per desfets d'altres coccions i diversos tipus de materials.

The kilns were made of sun-dried bricks (adobe), mud, bricks and pottery bits. For the baking chamber case they used light materials forming a vaulted fixed or temporary structure, or it could even be non-existing, in which case the *laboratorium* was the very baking load, covered and protected by the remains of previous uses and any other stuff.

Sección, en perspectiva isométrica, que recrea el proceso de producción de ladrillos en el horno 1 de la alfarería romana de El Monastil.

Secció, en perspectiva isomètrica, amb una recreació del procés de producció de maons al forn 1 de la terrisseria romana d'El Monastil.

Section in isometric perspective which recreates the process of brick production in the Roman pottery kiln 1 at El Monastil.

Los trabajadores de la alfarería se encargaban de la colocación de las piezas cerámicas en la cámara de cocción del horno tras su elaboración en el taller. El acceso al *praeurnium* se realizaba a través de la fosa de trabajo, un espacio semisubterráneo que facilitaba la alimentación del combustible –fundamentalmente, madera- durante el

largo proceso de cocción. Su combustión generaba el calor suficiente para calentar a altas temperaturas el *hypocaustum*, que trasladaba, a su vez, gases calientes y calor a la cámara de cocción a través de la parrilla, cociendo las piezas de la carga u hornada. Una vez enfriado el horno, se retiraban las piezas y se almacenaban por lotes para su distribución.

Els treballadors de la terrisseria s'encarregaven de la col·locació de les peces ceràmiques en la càmera de cocció del forn després de la seua elaboració al taller. L'accés al *praeurnium* es realitzava a través de la fossa de treball, un espai semisubterrani que facilitava l'alimentació del combustible -fonamentalment, fusta- durant el llarg procés de cocció. La seua combustió generava la calor suficient per tal de calfar a altes temperatures l' *hypocaustum*, que traslladava gasos calents i calor a la càmera de cocció a través de la graella, coent les peces de la càrrega o fornada. Una vegada refredat el forn, es retiraven les peces i s'emmagatzemaven per lots per a la seua distribució.

The potters were in charge of placing the pieces into the baking chamber after making them at the workshop. The way into the *praeurnium* was through a work pit, a room at semibasement level which allowed the combustion supply – mainly wood – during the long baking process. It generated enough energy to heat the *hypocaustum*, which then sent hot gases to the baking chamber through the grill, baking the pieces. Once the kiln was cold again, the pieces were taken out and delivered.

Vista del horno 2 desde el oeste. Destaca la parrilla circular con una disposición radial, restituída parcialmente, así como la colocación lateral de ladrillos variantes del tipo *lydion* en la construcción del *laboratorium*.

Vista del forn 2 des de l'oest. Destaca la graella circular amb una disposició radial, restituída parcialment, així com la col·locació lateral de maons variants del tipus *lydion* en la construcció del *laboratorium*.

View of kiln 2 from the west. The partially restored circular grid with a radial shape shows up, as well as the side placement of *lydion* type bricks in the construction of the *laboratorium*.

Vista del horno 1 desde el noroeste. Destaca la restitución de ladrillos (45 x 30 x 10 cm.), a partir de los restos originales conservados in situ en los muros delimitadores del *laboratorium*. Las dimensiones de estos ladrillos, que se acercan al tipo denominado *lydion*, toman como referencia el pie romano de 29.6 cm. Asimismo, puede observarse con detalle la parrilla, restituída parcialmente, con las 27 toberas identificadas en las primeras excavaciones.

Vista del forn 1 des del nord-oest. Destaca la restitució de maons (45 x 30 x 10 cm.), a partir de les restes originals conservades in situ en els murs delimitadors del *laboratorium*. Les dimensions d'aquestos maons, que s'acosten al tipus denominat *lydion*, prenen com a referència el peu romà de 29,6 cm. A més, hom pot observar amb detall la graella, restituída parcialment, amb les 27 toveres identificades en les primeres excavacions.

View of kiln 1 from the northwest. The replacement of bricks stands out (45 x 30 x 10 cm.) from the original remains preserved in situ in the walls bounding the *laboratorium*. The dimensions of these bricks, which are close to the type called *lydion*, are measured using the Roman foot of 29.6 cm. It also shows the partially restored grill in detail, with 27 identified jets in the first excavations.

El trabajo en el alfar: un ejemplo de artesanía especializada

Las condiciones básicas para la instalación de una alfarería eran la cercanía de arcilla (barrereros) y la disponibilidad de agua y de madera para su uso como combustible. Estas tres circunstancias se cumplen en el caso de El Monastil, facilitadas por la proximidad del río Vinalopó. Cubiertas estas exigencias de materias primas, las alfarerías se situaban en áreas artesanales que disponían de diversos espacios necesarios para el proceso de producción de la cerámica: depósitos de arcilla, balsas o piletas de decantación, talleres de elaboración de las piezas, hornos, área de secado, leñeras, vertederos, pozos, piletas, canalizaciones y almacenes. En estas instalaciones alfareras el tipo de trabajo, realizado habitualmente por esclavos, era altamente especializado.

El treball en la terrisseria: un exemple d'artesanía especialitzada

Les condicions bàsiques per a la instal·lació d'una terrisseria eren la proximitat d'argila (argilers) i la disponibilitat d'aigua i de fusta per a un ús com a combustible. Aquestes tres circumstàncies s'acompleixen en el cas d'El Monastil, facilitades per la seua situació prop del riu Vinalopó. Cobertes aquestes exigències de matèries primeres, les terrisseries es situaven en àrees artesanals que disposaven dels diversos espais necessaris per al procés de producció de la ceràmica: dipòsits d'argila, basses o piques de decantació, tallers d'elaboració de les peces, forns, àrea d'asseccament, llenyer, abocadors, pous, piques, canalitzacions i magatzems. En aquestes instal·lacions terrissaires el tipus de treball, realitzat habitualment per esclaus, era altament especialitzat.

The potter's workshop: an example of a skilled handicraft

The basic needs for the installation of a potter's workshop were the possibility of getting clay, water and wood nearby, and the proximity of river Vinalopó made it possible. At El Monastil, the workshops were placed in craft areas with the necessary space for the pottery production process: a clay dump, a sediment pour-off pool, a piece-making place, kilns, a drying area, a woodshed, a well, a sink, a drainage system as well as a storeroom. All these were highly skilled tasks and were generally made by slaves.

La producció ceràmica del alfar de *Lucius Eros*

La alfareria romana de El Monastil elaboró ladrillos (horno 1) y lucernas (hornos 2 y 3). Existen evidencias, además, de la producción de cerámica de paredes finas (copas), e indicios de producción de cerámica de mesa y cocina (morteros). La Arqueología ha permitido recuperar vestigios de esta variada producción. El alfar, que experimentó al menos una importante reforma constructiva con la incorporación del horno 3, pudo estar durante un tiempo conducido por *Lucius Eros*, propietario o encargado de la producción del taller. Conocemos la existencia de este esclavo o liberto romano de raigambre griega, que mandó sellar con su nombre la producción de lucernas del taller, gracias a una modesta marca de alfarero hallada en el *hypocaustum* del horno 1. Este grafito, por otra parte, es similar a otro localizado en la ciudad romana de *Emporiae* (Ampurias), circunstancia que podría hacer pensar en la actividad de este ceramista en ambos lugares.

La producció ceràmica de la terrisseria de *Lucius Eros*

La terrisseria romana d'El Monastil va elaborar maons (forn 1) i llànties (forns 2 i 3). Hi ha evidències, a més, de la producció de ceràmica de parets fines (copes), i indicis de producció de ceràmica de taula i cuina (morters). L'arqueologia ha permès recuperar vestigis d'aquesta variada producció. La terrisseria, que va experimentar almenys

una important reforma constructiva amb la incorporació del forn 3, potser va estar conduïda un temps per *Lucius Eros*, propietari o encarregat de la producció del taller. Co-neixem l'existència d'aquest esclau o llibert romà d'arrels grecs, que va manar sigil·lar amb el seu nom la producció de llànties del taller, gràcies a una modesta marca de terrisser trobada en l'*hypocaustum* del forn 1. Aquest grafit, d'altra banda, es similar a un altre localitzat a la ciutat romana d'*Emporiae* (Empúries), circumstància que podria fer pensar en l'activitat d'aquest ceramista en tots dos llocs.

Pottery production at the potter's workshop in *Lucius Eros*

The Roman potter's workshop at El Monastil made bricks in the first kiln and lamps in the second and third ones. Furthermore, there are evidences of thin-walled ware (cups) and of fine and cooking ware, such as mortars. Traces of different ways of production have been found thanks to Archaeology. The potter's workshop, which at least once underwent important repairs, may have been owned and/or managed by *Lucius Eros*. The existence of this slave or freed slave of Greek origin is known because he had the lamps made at the workshop stamped with his name on them, as it can be proved by observing a plain potter's mark found in the third kiln *hypocaustum*. That graphite is similar to another one found in the Roman town of *Emporiae*, which means it was possible that pottery was created in both places.

Fragmento de molde cerámico utilizado para elaborar lucernas de volutas en el taller alfarero de El Monastil. Pueden apreciarse los detalles decorativos representativos de la producción local en serie de lucernas del tipo Dressel 9a. Se trata un tipo de candelil cerámico fechado durante las épocas de Augusto y Tiberio.

Fragment de motlle ceràmic utilitzat per a elaborar llànties de volutes al taller terrisser d'El Monastil. S'aprecien els detalls decoratius representatius de la producció local en sèrie de llànties del tipus Dressel 9a. Es tracta d'un tipus de llàntia ceràmica datada en les èpoques d'August i Tiberi.

Fragment of a ceramic mold used to make scroll lamps at El Monastil potter workshop. The typical decorative details from the local production can be observed in lamps type Dressel 9a. It is a potter candle. This is a type of ceramic candle dated back to the times of Augustus and Tiberius.

Fragmento de lucerna del tipo Dressel 9a, manufacturada en el alfar de El Monastil.

Fragment de llàntia del tipus Dressel 9a manufacturada a la terrisseria d'El Monastil.

Fragment of a lamp type Dressel 9a manufactured at El Monastil potter workshop.

Fragmento de molde cerámico utilizado en el taller alfarero de El Monastil para elaboración de lucernas.

Fragment de motlle ceràmic utilitzat al taller terrisser d'El Monastil per a l'elaboració de llànties.

Fragment of a ceramic mold used at El Monastil potter workshop for the production of lamps.

Matriz de cerámica utilizada en el taller de El Monastil.

Puede apreciarse la representación de un bucráneo (ornamento en forma de cabeza de buey), motivo decorativo ampliamente utilizado en el arte romano.

Matriu de ceràmica utilitzada al taller d'El Monastil. Hom pot apreciar la representació d'un bucrani (ornament en forma de cap de bou), motiu decoratiu àmpliament utilitzat en l'art romà.

Ceramic pattern used in El Monastil workshop. A representation of an ornament in the form of bull head, a decorative motif widely used in Roman art.

Fragmento de molde cerámico con la leyenda *L(ucius) Eros*, empleado para elaborar la parte inferior de un tipo de lucerna manufacturada en El Monastil.

Fragment de motlle ceràmic amb la llegenda *L(ucius) Eros*, emprat per a elaborar la part inferior d'un tipus de llàntia manufacturada a El Monastil.

Ceramic mold fragment with the writing *L(ucius) Eros*, used to make the lower part of a type of lamp manufactured at El Monastil.

Ladrillos cuadrangulares (24-25 cm. de longitud x 7 cm. de espesor), hallados in situ en la cámara de cocción del horno cuadrangular durante la excavación arqueológica de 1989. Por sus dimensiones, corresponden a una posible variante hispana del tipo *bessalis*. Pudieron formar parte de una de las últimas hornadas del alfar.

Maons quadrangulars (24-25 cm. de longitud x 7 cm. d'espessor) trobats in situ en la càmera de cocció del forn quadrangular durant l'excavació arqueològica de 1989. Per les seues dimensions, corresponen a una possible variant hispana del tipus *bessalis*. Potser formaren part d'una de les últimes fornades de la terrisseria.

Square brick (24-25 cm. long x 7 cm. thick), found in situ in the kiln baking chamber during the 1989 archaeological excavation. Given its size, they could belong to a possible hispanic variant of the *bessalis* type. They could be part of one of the last batches from the potter workshop.

La recuperación de los hornos: arqueología, arquitectura y restauración

El primer horno cerámico de El Monastil fue descubierto parcialmente entre 1988 y 1989. Habría que esperar a los años 2007 y 2009-2010 para completar la excavación del horno 1 e incorporar los hallazgos de los hornos 2 y 3, en el marco de un proyecto interdisciplinar diseñado con el objetivo de convertir los primitivos restos de la alfarería, en serio riesgo de desaparición, en un lugar visitable, teniendo como horizonte la recuperación global del yacimiento.

La recuperació dels forns: arqueologia, arquitectura i restauració

El primer forn ceràmic d'El Monastil fou descobert parcialment entre 1988 i 1989. S'hauria d'esperar als anys 2007 i 2009-2010 per tal de completar l'excavació del forn 1 i incorporar-ne les troballes dels forns 2 i 3, en el marc d'un projecte multi-disciplinari dissenyat amb l'objectiu de convertir les primitives restes de la terrisseria, en seriós risc de desaparició, en un lloc visitable, tenint com a horitzó la recuperació global del jaciment.

The kilns recovery: Archaeology, Architecture and Restoration.

The first kiln was partially discovered in El Monastil between 1988 and 1989, but it was not until the years 2007 and the period between 2009 and 2010 that its excavation

was completed and the second and third kilns were found. All that was undertaken under a multidiscipline Project designed so as to transform the primitive pottery remains that were in danger of being lost into a permanent exhibition. This is the very first step towards a global recovery of the whole site.

Vista de la zona alfarera antes y después de los trabajos arqueológicos, de restauración y arquitectónicos.
Vista de la zona terrissera abans i després dels treballs arqueològics, de restauració i arquitectònics.
View of the pottery area before and after archaeological and architectural restoration.

